

लक्षात ठेवावं असं

भारतीय संस्कृती व सभ्यता यांचा सामान्यांपर्यंत प्रचार करण्याचे श्रेय पुराणांकडे जाते. भारतीय साहित्यातील महत्त्वाचा ग्रंथ समूह म्हणजे पुराणे होत. सदाचार, श्रद्धा, नीती, इ.तत्वांचे शिक्षण पुराणांनी मनोरंजक व उद्बोधक कथांच्या माध्यमातून समाजातल्या आबालवृद्धांपर्यंत पोहोचवले आहे. धर्म, संस्कृती, राजनिती, दर्शन इ.गोष्टी सुध्दा पुराणांनी सोप्या भाषेत सर्वांना सांगितल्या. कथा किर्तने, व्रते, उपवास, देवोत्सव, सणवार इत्यादी माध्यमातून सर्व जनतेपर्यंत नेऊन पुराणांनी धार्मिकता जागृत ठेवली. भक्ती, भव्यता, मोक्ष, रसिकता या सर्वांचे दर्शन पुराणातून दिसते. वाङ्मयीनदृष्ट्या पुराणांचे महत्त्व कमी होत नाही. या उलट पुराणातली अनेक आख्याने, कथा, स्तोत्रे ही सर्व वाङ्मयाचे सुंदर व रमणीय असे आविष्कार आहेत. भारतीय परंपरा आणि इतिहास समजून घ्यायचा असेल तर पुराणे हे एकमेव उपयुक्त वाङ्मय म्हणावे लागेल.

पुराणे- भारतीय संस्कृतीचा बहुमोल ठेवा.

यो विद्याच्चतुरो वेदान् साङ्गोपनिषदो द्विजः।
न चेत पुराणं संविद्यान्नैव स स्याद् विचक्षणः॥
त्याचा अर्थ असा-वेदांगे, उपनिषदे यांच्यासह चारही वेदांचे अध्ययन केलेला ब्राम्हण जर पुराण वाङ्मयाचा अनभिज्ञ असेल, तर त्याला विद्वान म्हणता येणार नाही. पुराणाची व्याख्या अशी आहे - 'पुरा नवं भवित' = प्राचीन असूनही जे नवे असते, ते पुराण होय, अशी निरूक्तातील व्याख्या आहे. वायुपुराणात दुसरी व्याख्या अशी - "यस्मात् पुरा ह्यनतीदं पुराणं तेन तत्स्युतम्।" त्याचा अर्थ असा - जे प्राचीन परंपरेची कामना करते, ते पुराण म्हटले गेले आहे. इतिहास आणि पुराण याची सीमारेषा प्राचीनकाळी अस्पष्ट अशीच होती.

कोणत्याही धार्मिक विधीमध्ये संकल्प करताना "श्रुतिस्मृति पुराणोक्त फल प्राप्त्यर्थ" असे वाक्य असते. म्हणजे श्रुती व स्मृती यांच्या फलाबरोबरच आपल्याला पुराणोक्त फलाचीही आकांक्षा असते.

पुराणांचे वर्गीकरण व्यासांनी केले व त्याच्या अठरा संहिता तयार केल्या त्या अठरा संहिता म्हणजे अठरा पुराणे होय. प्राचीनकाळापासून पुराणांची

संख्या अठराच असून महापुराणे आणि उपपुराणे असे त्यांचे वर्गीकरण करून दोन्हीची संख्या अठराच आहे.

ही अठरा पुराणे सात्विक, राजस आणि तामस या वर्गात मोडतात. १. सात्विक- विष्णु, नारद, भागवत, गरूड, पद्म, व क्राह, २. राजस-ब्रम्हांड, ब्रम्हवैवर्त, मार्कंडेय, भविष्य, वामन, व ब्रम्ह, ३. तामस- मत्स्य, कूर्म, लिंग, शिव, स्कंद व अग्नी अशी एकूण १८ पुराणे आहेत. सात्विक पुराणात विष्णूचे, राजस पुराणात ब्रम्हदेवाचे व तामस पुराणात शिव व अग्नि यांचे माहात्म्य आधिक आहे. या सर्व १८ पुराणांची श्लोक संख्या सुमारे ४ लक्ष आहे.

प्रा. सुभाष पवार

subhashpawar8@gmail.com